

– пошук істини у будь-який момент свого життя, повинен бути взірцем для майбутніх учителів. Сьогодні це не тільки інтелектуальна, моральна, але й соціальна проблема.

Стаття не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми, тому в перспективі плануються додаткові дослідження андрагогічних ідей В.Сухомлинського: лишається неописаною історія андрагогіки; у сучасній теорії навчання дорослих існує проблема інерції педагогічного мислення, як власне й інерції освіти. Вочевидь необхідне не ескізне, а поглиблене й неквапливе студіювання неосяжного теоретичного капіталу педагогічного світу майстра – В.Сухомлинського, як джерела виняткової талановитості вітчизняної андрагогічної думки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352с.
2. Професійна освіта: Словник / Уклад. С.У.Гончаренко та ін./ За ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380с.
3. Скрипник М. Джерела андрагогічних знань // Управління освітою № 23 (191) 2008. – С.25-30.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В.5т. – К., 1976-1977.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч.посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 560с.

УДК 372

О.С.Соколовська

В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ДУХОВНУ КУЛЬТУРУ ВИХОВАТЕЛЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

У статті розкрито сутність педагогічної культури вихователя, складової культури вихователя дошкільного навчального закладу, показано аспекти формування духовної культури майбутніх вихователів, яка є складовою загальної культури.

The essence of teacher's pedagogical culture is revealed, some aspects of kindergarten's teacher's culture and the ways of firming of future moral culture (which is the part of general culture) are shown in this article.

Постановка проблеми. Формування духовно-активної особистості – процес досить складний і тривалий, який зумовлюється багатьма чинниками, пов'язаними з різними сферами життєдіяльності людини, різними потребами, цілями, інтересами особистості, що розвивається. Однак найвагомішими серед розмаїття таких чинників є ті, котрі пов'язані з духовними ціннісними орієнтаціями. “Без поваги до самого себе немає моральної чистоти і духовного багатства особистості”, – писав видатний педагог В. О. Сухомлинський [8: 309]

Сучасні умови формування освітньої політики, відродження духовності українського народу потребують ретельного аналізу, наукових обґрунтувань, творчого використання національного і світового освітнього досвіду. Насамперед, потрібно відтворити національні і загальнолюдські духовні цінності, на яких впродовж наступних десятиліть можна було б спиратися, готуючи висококваліфікованих педагогів.

Покликання педагога – своєю діяльністю та життєвою позицією гуманізувати внутрішній світ дітей, утверджувати ідеали добра і справедливості, бо саме на цих засадах відносини набувають статусу моральних, основу яких складають духовні цінності.

Завдання публікації. Розв'язання проблем, що знаходяться у площині розвитку освіти в Україні і формування культури вихователя залежатимуть від цілей та цінностей освіти в державі. Однак неможливо чекати зрушень в освітній галузі у майбутньому, якщо вихователь не удосконалює особистісного потенціалу, не розвиває професійних якостей.

Із підвищенням вимог до особистості вихователя, його професійної педагогічної майстерності важливим є обґрунтування шляхів формування духовної культури майбутнього

вихователя в контексті гуманізації педагогічного процесу; окреслення кола домінантних якостей вихователя, необхідних для організації виховної роботи.

У психолого-педагогічній літературі досить повно досліджено категорію моральних цінностей, а щодо проблеми духовних цінностей, то її дослідження лише розпочато в Україні (І. Бех, А. Богуш, М. Боришевський, О. Вишневський).

Сучасні філософи В. Т. Федотова, М. С. Коган, Н. К. Бородіна, А. І. Яценко досліджують сутність духовності через почуття, волю, розум людини у взаємодії таких категорій, як добро, істина, краса. Під духовними цінностями особистості І. Бех розуміє “життетворити і діяти за законами Істини, Добра, Краси”, а під сутністю духовних цінностей з позиції християнського світогляду – “ставлення людини до вищого світу, до Бога, а через нього й ставлення до інших людей. У цьому зв’язку головними цінностями виступають віра, надія, любов” [1: 201].

О. Вишневський, аналізуючи суспільну значущість професії педагога та професійної якості й обов’язки педагога, підкреслював його роль як духовного, мудрого наставника молоді [2: 24].

В українській історії чимало педагогічних думок ґрунтувалися на поєднанні національних, релігійних, сімейних, особистісних вартостей. Серед яких, зокрема твори Г. Ващенко, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Духовність – багатозначне поняття, яке формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. “Це динамічний процес, кінцевим результатом якого є вироблення індивідумом особистої життєвої програми на базі сформованої світоглядної системи і головних життєвих принципів, цінностей, ідеалів, які можуть змінюватися впродовж життя” [5: 145].

У процесі життєдіяльності кожна особистість вибудовує певний ідеал і прагне до його втілення. Яким буде цей ідеал, насамперед, залежить від духовного наставника молоді людини, від особи, якій вона довіряє і яка є певним зразком для наслідування. Віра в святині, віра в ідеали – один з найглибших коренів духовної стійкості, повноти справжнього життя.

Духовність у розумінні М. Бердяєва – це найвища якість, цінність, найвище досягнення в людині, адже, вона переробляє, просвітляє “природний історичний світ, вносить у нього свободу і зміст” [2: 79].

Як педагогічна категорія, духовність в українському словнику визначається як “інтелектуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти “для інших” [3: 103].

С. М. Тищенко трактує поняття духовність як певний, достатньо високий рівень інтелектуального морального і естетичного розвитку. Вона зазначає, що духовність поняття багатоаспектне. З позиції змісту внутрішнього світу духовність – це перевага в індивіда духовних, ідеальних цінностей над матеріальними.

Видатний педагог В. О. Сухомлинський зазначав, що духовність – складне поєднання таких особливостей інтелектуальної почуттєво-емоційної та вольової сфер людської психіки, які сприяють формуванню потреби у пізнанні світу, себе, інших людей та засвоєнню духовних цінностей.

Культура педагога, за його глибоким переконанням, – оптимальне поєднання професійних знань, створення педагогом нових цінностей, специфіка почуттів і засобів їх вираження в різноманітних ситуаціях об’єктивної реальності. Василь Олександрович стверджував, що професійна діяльність вихователя не обмежується лише оволодінням спеціальними знаннями, уміннями та навичками. Вихователь – носій моральної культури, духовності, краси. На нього покладається величезна відповідальність за виховання дітей, оскільки основа педагогічної діяльності – трансляція знань і творення нової людини. Відтак механізм формування культури вихователя спрямований на здобуття ним загальної культури, зокрема і педагогічної культури, яка характеризує вихователя, вказує на рівень його духовного розвитку. Духовна культура становить основу особистої культури.

Важливим аспектом педагогічної діяльності в університеті щодо формування духовності майбутніх вихователів є виховання у студентів гуманного ставлення до людей навколишнього світу на засадах педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. Формування духовності у студентів не є легким завданням, адже у них уже сформований світогляд, власні ідеали, переконання.

Необхідно шукати такі шляхи впливу на особистість, які спонукатимуть їх замислитися, озирнутися навколо себе, переглянути свої погляди на поведінку. В. О. Сухомлинський стверджував, що “Чим більший обсяг знань наших вихованців, тим багатшим має бути духовне, інтелектуальне життя колективу, тим важливіше, щоб знання були засобами спілкування й пізнання людини” [16: 494].

Цей шлях пролягає через вивчення педагогіки, психології, історії педагогіки, окремих методик. Суть духовного вдосконалення – розбудова в собі внутрішнього плекання внутрішньої людини. Майбутній вихователь має бути глибоко переконаним, що саме він є носієм культури, що на його плечі лягає відповідальність за формування нового покоління.

Багаторічний досвід в університеті дозволяє стверджувати, що викладач курсів загальної педагогіки, історії педагогіки своїми предметами вчить студентів аналізувати педагогічні факти і процеси з позиції сучасності, виробити критичне мислення.

Виховання людини – багатогранний процес. Але дві грані в цьому процесі визначальні: виховання почуттів, душі і виховання розуму. Само собою зрозуміло, відділити одне від другого неможливо. “У сучасної людини, – на думку В. О. Сухомлинського, – треба виховувати інтелектуальну тонкість, чуйність, чутливість до мудрості людської” [8: 319].

Виховання справжньої людської моральності, переконаності як невід’ємної частки душі, без якої людина не в змозі й дня прожити, – безперечно, завдання надзвичайно важке.

Роздуми В. О. Сухомлинського з проблеми виховання духовно багатой та розвинутої особистості значною мірою узгоджуються з Концепцією виховання дітей і молоді в національній системі освіти, з Законом України “Про освіту в Україні”.

Звернення до педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського на сучасному етапі є особливо актуальним, а проблема формування духовної культури вихователя заслуговує на увагу викладачів університету. В. О. Сухомлинський наголошував: “Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса – повсякчас відкриває в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один з тих коренів, які живлять покликання до педагогічної праці” [7: 21]. Становлення духовності – це вища мета кожної особистості, адже в міцному ґрунті духовності зростає і особистість людини, – стверджував Василь Олександрович.

Обов’язкова якість всебічно розвинутої людини – велика працьовитість. Виховання не тільки повинне розвивати розум людини і дати їй певний обсяг відомостей, – на думку видатного вченого, – а й має запалити в ній жадобу до серйозної праці, без якої життя її не може бути ні гідним, ні щасливим. Щоб людина по-справжньому полюбила серйозну працю, перш за все необхідно виробити в ній серйозний погляд на життя.

Трудове виховання, передусім, елемент світоглядного виховання, якоюсь мірою узагальнюючий показник усіх зусиль вихователів. Говорячи про те, що виховання – невід’ємна складова частина виховання світоглядного, не можна забувати ще про один його аспект: залучення студентів до вивчення історичного минулого.

Професор Г. Н. Волков обґрунтовує закономірності виховання:

- чим більше національного у вихованні, тим сильніша, культурніша, духовно багатша нація;
- в етнічних духовно-моральних цінностях виражаються загальнолюдські та міжнаціональні вартості;
- якщо дитина впевнена у доброзичливості та любові до неї з боку дорослих, вона росте духовно багатша, бо таке ставлення – основа єдності Людини із Всесвітом, духовного росту, гармонізації почуттів, кращого захисту людини;

- духовне збагачення дітей залежить від профілактики її дезадаптації, невротичних реакцій, хвороб душі та тіла.

Ці ідеї сповідував В. О. Сухомлинський: виховував дітей на загальнолюдських цінностях (Людина, Розум, Освіта, Мова, Пісня, Казка, Природа, Праця, Творчість); у стосунках з дітьми керувався ідеєю доброти та любові, дбаючи про гармонію їх душі та тіла.

Педагог обґрунтував ідею народності у вихованні, яку вважав найповнішим віддзеркаленням духовних скарбниць народу, його історії, культури та творчості.

Духовність, духовне збагачення особистості, за В. О. Сухомлинським, повинні стати основним завданням сучасного виховання. Тож не дивно, що визначення народного виховання вчений пов'язує з постійним духовним збагаченням людини та оновленням цього багатства.

Передати дітям народні святині, народну мудрість, національні та загальнолюдські вартості засобами рідної мови, природи, народних пісень, танців, ігор, традицій, звичаїв та обрядів, народних видів праці – було в центрі уваги навчально-виховної роботи Павлівської школи.

Саме духовне виховання, духовний розвиток дитини червоною ниткою проходять через усі педагогічні праці В. О. Сухомлинського. Вчений написав багато статей, а саме: “Щоб душа не була пустою”, “Щастя, ідеали, релігія”, “Здоров'я і духовне життя школярів”, “Духовне життя шкільного колективу”, “Навчання – частка духовного життя”, “Книжка в духовному житті дитини”, “Праця одухотворена благородними почуттями”, “Духовний світ людини нашого часу і методи виховання в дитинстві і отрочстві”, “Духовна культура, моральність і атеїзм”, “Обмін духовними цінностями”, “Творчість – могутній стимул духовного життя”, “Духовна культура”, в якій він розглядає різні шляхи формування духовної культури.

У книзі “Духовний світ школяра” В. О. Сухомлинський один із розділів присвятив ролі особи вихователя в духовному житті колективу та особистості. “Тільки за тієї умови, що вихователь навчив своїх вихованців ставитись до себе, він створює психологічні, моральні, духовні передумови того, що в повсякденній праці називається впливом на особистість”, – писав Василь Олександрович [6: 588].

На думку видатного вченого, практика, мистецтво впливу особи вихователя на вихованців полягає в тому, щоб, говорячи про будь-який предмет, він доторкався до сердець конкретних вихованців, пробуджував у них думки й тривоги про самих себе і зрештою приводив до животворнішого джерела виховання – прагнення.

Прагнення пізнання людиною самої себе, таємниць свого життя – один із духовних пошуків, що сягає в глибину століть. Потрібно допомогти дитині, пізнаючи світ, пізнати себе як людину і сприяти тому, щоб вона була суб'єктом життєтворчості. Навчити мистецтву життя, бути конкурентноспроможним у сучасному світі, оволодіти культурою життя.

“Надаючи великого значення духовному світові особистості, яка тільки-но формується, ми, – пише Василь Олександрович Сухомлинський, – вкладаємо в понятті “духовний світ”, “духовне життя” такий зміст, як розвиток, формування й задоволення її моральних, інтелектуальних і естетичних запитів та інтересів” [6: 212].

За його глибоким переконанням, у процесі життєтворчості, подолання кризових явищ зростає роль дошкільного навчального закладу, який покликаний допомогти дитині знайти зміст життя, створивши для цього повноцінні умови для її фізичного, інтелектуального, духовного розвитку і саморозвитку. Тому людське життя під кутом зору суб'єктивних, активно творчих засад виступає як проблема творчого життя особистості, її духовного світу, світогляду, мети та сенсу життя.

В. О. Сухомлинський вважав, що зосередженість духовного життя, дзеркало думки, вираження почуттів людського ока. Чим вище інтелектуальний, естетичний розвиток, духовна культура людини, тим яскравіше відображається (духовна культура людини) внутрішній світ у всіх відношеннях. Краса – могутній засіб виховання душі. Це вершина, з

якої ми можемо побачити те, що без розуміння і відчуття прекрасного, без захоплення і одухотвореності ніколи не побачимо.

У розумінні й відчутті краси – могутнє джерело самовиховання, але краса лише тоді возвеличує, коли зливається з правдою, людяністю, непримиримістю зі злом. Основна роль вихователя дошкільного навчального закладу донести до дітей думку про те, що кожна людина повинна жити за моральними принципами не тому, що хтось побачить її добрі вчинки і похвалить її, а за власною совістю. Бути справжньою людиною наодинці зі своєю совістю значно важче, ніж на очах людей, які оцінюють твої вчинки, хвалять за добро і засуджують зло. Звітувати перед своєю совістю значно важче, ніж перед іншими людьми. Якщо ти наодинці з самим собою робиш щось погане і думаєш, що про це ніхто не дізнається, – ти помиляєшся.

У світі є багато чого необхідного і гарного. З того часу, як людина стала людиною, коли вона задивилася на пелюстки квітів і вечірню зорю, вона почала вдивлятися в себе. Людина пізнала красиве.

“Я вбачаю дуже важливе виховне завдання в тому, щоб привести кожну дитину до невичерпних джерел думки, до яких би вона, ставши підлітком, юнаком, зрілою людиною, батьком дітей, поверталася потім усе своє життя”. Цими джерелами я вважаю природу, працю, моральну красу людської поведінки, книгу, творчість”, – писав видатний педагог В. О. Сухомлинський [6: 477].

Проблема формування духовної культури майбутніх вихователів сьогодні відноситься до ряду глобальних. Вона усвідомлюється викладачами університету, керівниками дошкільних навчальних закладів. Однак, ця проблема вирішена недостатньо і полягає в тому, що в державі і суспільстві немає погодженості в оцінці основних цінностей, на яких можна і потрібно виховувати майбутніх педагогів. А духовне відродження української нації неможливе без змін у всіх сферах життя: освіті, культурі, вихованні.

За глибоким переконанням В. О. Сухомлинського “Нам треба вміти підводити своїх вихованців до невичерпних джерел думки. Тільки тоді, коли ми, педагоги, володіємо цим умінням, учні наші стають нашими вихованцями, стають, у повному розумінні цього поняття виховуваними, а ми стаємо їх вихователями і нам не загрожує небезпека перетворитися в наглядачів” [6: 479].

Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського є тим невичерпним джерелом цінних ідей, теоретичних обґрунтувань, практичних рекомендацій з питань формування духовної культури вихователів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2-х т. – К.: Либідь, 2003. – Т. 2. – 344 с.
2. Бердяев Н. А. Самопознание: опыт философской автобиографии. – М., 1990.
3. Вишневський О. Теоретичні основи педагогіки. Курс лекцій / За ред. проф. О. Вишневського. – Дрогобич, 2001. – 263 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Єдність національного і загальнолюдського у формуванні морально-духовних цінностей: збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 145.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 588.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 3 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 121.